

І. В. Шкурат, кандидат наук з державного управління, доцент кафедри політології Університету Григорія Сковороди в Переяславі, докторант Інституту підготовки кадрів державної служби зайнятості України

ЗАЛУЧЕНІСТЬ УКРАЇНИ ДО ПРОЦЕСУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ: КРИТИЧНЕ БАЧЕННЯ ВІДОМИХ ЕКСПЕРТІВ

У статті висвітлено питання щодо євроінтеграції України, проаналізовано та узагальнено її переваги та недоліки для українського суспільства. Досліджено, що позитивний вплив глобалізації полягає у значному і неухильному збільшенні світового промислового виробництва і торгівлі, зниженні темпів інфляції, широкому впровадженні нових принципів і методів господарської діяльності. Нинішній безперечно високий темп структурних змін, напевно, не може зберігатися невизначену кількість часу, оскільки реально існують межі того, наскільки далеко можуть зайти процеси глобалізації.

У дослідженні використовувалися загальнонаукові та спеціальні методи: наукове узагальнення та систематизація – для визначення характеристик глобалізації; порівняльний аналіз – для співставлення позитивних та негативних сторін глобалізації на Україні; системний аналіз – для виявлення чинників розвитку українського суспільства; логічний синтез – для пояснення результатів дослідження.

Обґрунтовано, що інтеграція не може бути самоціллю. Зміст інтеграції полягає в тому, щоб забезпечити спільними зусиллями захист і розвиток загального економічного простору. Для України важливо чітко оптимізувати національні і глобальні задачі, співвідношення екзогенних (зовнішніх) і ендогенних (внутрішніх) ритмів економічного розвитку.

Визначено, що держава повинна здійснювати активну політику щодо підтримки своїх компаній, щодо захисту власних інвестицій, захисту інтересів своїх експортерів на зовнішніх ринках та регулювати процес входження і діяльності зарубіжних інвесторів на території України. Тобто варто заохочувати їх там, де нам потрібно, ставити певні рамки, де ми бачимо, що відбувається експлуатація національних природних ресурсів. Встановлено, що процеси політичної та економічної інтеграції можуть розвиватися лише за умови гарантованого забезпечення безпеки і стабільності. Україна має міжнародні гарантії безпеки лише політичного характеру. Національна безпека фактично базується на відсутності ворогів, а не на реальному оборонному потенціалі.

Ключові слова: Європейський союз, євроінтеграція, Єдиний економічний простір, глобалізація, економіка, політика.

I. V. Shkurat. Ukraine's involvement in the globalization process: a critical vision of renowned experts

The article highlights the issues of Ukraine's European integration, analyzes and summarizes its advantages and disadvantages for Ukrainian society. It was research that the positive impact of globalization is a significant and steady increase in world industrial production and trade, a decrease in inflation, the widespread introduction of new principles and methods of economic activity. The current undeniably high rate of structural change, for certain, cannot be stored indefinitely, as there are actually limits to how far globalization processes can go.

The study used general scientific and special methods: scientific generalization and systematization – to determine the characteristics of globalization; comparative analysis – to compare the positive and negative sides of globalization to Ukraine; systematic analysis – to identify the factors of development of Ukrainian society; logical synthesis – to explain the results of the study.

It is justified that integration cannot be an end in itself. The content of integration is to ensure that joint efforts made to protect and develop the common economic space. It is important for Ukraine to clearly optimize national and global tasks, the ratio of exogenous (external) and endogenous (internal) rhythms of economic development.

It is determined that the state should pursue an active policy to support its companies, to protect its investments, to protect the interests of its exporters in foreign markets, and to regulate the process of entry and activity of foreign investors in the territory of Ukraine. That is, we should encourage them wherever we need to, to set a framework where we see the exploitation of national natural resources. We need to understand the need to have our own national business, which will already cooperate with foreign companies and will benefit from the whole country.

It was research that Ukraine is able to pursue a consistent policy in foreign markets. In our country, there is no closeness to the movement of labor. We have very high export figures for the country's GDP. Ukraine has a promising "penetrating neutrality" policy, which is that we take everything that benefits us from any arrangement. After Ukraine gained independence because of visa and border regime liberalization, migration flows across the Ukrainian territory increased sharply, and an increasing number of Ukrainian citizens began moving abroad for various purposes, including working. It was establish that the processes of political and economic integration can only develop under the conditions of guaranteed security and stability. Ukraine has international security guarantees of a political nature only. In fact, national security based on the absence of enemies, not on real defense potential.

Key words: European Union, European integration, Single economic space, globalization, economy, politics.

Постановка проблеми. Виробництво товарів, що поставляються на зовнішні ринки, росло швидкими темпами у країнах із дешевою робочою силою. Серед найбільш типових прикладів можна назвати Китай і Індію, що протягом останнього десятиліття відкрили свою економіку ринковому капіталізмові, а також країни Центральної і Східної Європи, що у цей же історичний період після розвалу Радянської імперії звільнилися від пут системи централізованого планування економіки. Позитивний вплив глобалізації полягає у значному і неухильному збільшенні світового промислового виробництва і торгівлі, практично повсюдному зниженні темпів інфляції, широкому впровадженні нових принципів і методів господарської діяльності. Нинішній безперечно високий темп структурних змін, напевно, не може зберігатися невизначену кількість часу, оскільки реально існують межі того, наскільки далеко можуть зайти процеси глобалізації. Повноцінна глобалізація, за якої торгівля і фінанси регулюються лише скоректованою на чинник ризику нормою рентабельності, а сам по собі чинник ризику не залежить від відстаней і наявності національних кордонів, – навряд чи досяжна.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дану тему досліджувало багато національних та зарубіжних науковців і практиків, зокрема: О. Бень [1], І. Богословська [2], Р. Демчишак [4], Е. Заграва [6], Я. Жаліло [5], А. Кудряченко [7], Р. Войтович, А. Грінспен [3], А. Пасхавер [8], О. Тоффлер, Р. Робертсон, М. Кастельс, Ф. Фукуяма, С. Гантінгтон та інші. Учені досконало дослідили основні проблеми та перспективи євроінтеграційної політики для України та її вплив на соціально-економічний розвиток та політичний напрям уряду.

Метою статті є дослідження впливу євроінтеграції на українське суспільство та уряд.

Виклад основного матеріалу дослідження. Посиленню процесів глобалізації, як відмічає А. Грінспен, сприяла економічна політика США із середини 70-х рр. Результатом стало масове дерегулювання у транспортній, енергетичній і фінансовій сферах. Курс на жорсткість валютно-кредитної політики – а не посилення регулювання – був визнаний як єдино вірне рішення, спрямоване на приборкання темпів інфляції. Курс на проведення реформ став загальносвітовою практикою. Нинішній дефіцит платіжного балансу США, що складає 5 або більш відсотків від ВВП, ще півстоліття назад не зміг би бути швидко погашений. Чудові технічні досягнення останніх десятиліть зробили це можливим і вони лежать в основі глобалізації й економічного росту. Поява інформаційних систем, що працюють у режимі реального часу, дозволили істотно скоротити втрати у виробничому циклі і привели до вирашу в часі в зчитуванні різного роду інформації [4].

Важко визначити межі процесу розвитку сучасних технологій і економічного росту, відмічає Голова Федеральної резервної системи США. Але необхідно зважати на істотну за чисельністю меншість, що стала заручником зворотної сторони творчого руйнування і яка відчуває великий дискомфорт. Із цим треба буде розібратися і внести необхідні корективи, для того, щоб ідеї глобалізації могли одержати необхідну підтримку в суспільстві [4].

Усілякі рейтинги глобалізації вкрай умовні. Інтеграція не може бути самоціллю. Зміст інтеграції полягає в тому, щоб забезпечити спільними зусиллями захист і розвиток загального економічного простору. У цьому розумінні всі зони вільної торгівлі насправді є зонами колективного протекціонізму (це відноситься і до NAFTA, і до Євросоюзу).

У відношенні трудової міграції, зокрема «витоку мізків», можна прокоментувати, що це відбувається в усіх країнах, із застереженнями можна говорити навіть про США. Справа не в переміщенні людей, а в системі, що не дає людям можливості самореалізуватися. Конкретні люди намагаються вирішити проблему індивідуально, переїжджаючи з місця на місце. Вони думають, що так знайдуть вирішення своїх проблем. Але це ілюзія. Головна проблема не в рівні зарплати, а у способі життя [3].

Для визначення ступеня залученості України до процесу глобалізації познайомимося з думкою відомих експертів. Українська держава має змогу вести послідовну політику на зовнішніх ринках, на відміну від перших років незалежності, коли до нас імпортувалися низькоякісні споживчі товари з Польщі, Туреччини, Китаю. У нас немає закритості й у відношенні переміщення робочої сили. У нас дуже високі показники експорту стосовно ВВП країни. Правда, поки що відсутні портфельні інвестори, тому що інвестиційний клімат у нас дискомфортний, як відмічає науковець [6].

Глобалізація, на думку І. Богословської, – це створення єдиних стандартів для всіх учасників міжнародних відносин – в інформації, в якості товарів, у політиці, у стандартах громадського життя. Залученість України в міжнародну економічну інтеграцію поки дуже низька. Після розпаду СРСР Україна втратила майже 60% ринків від ВВП. Проте Україна – транзитна держава з колосальним потенціалом. Усі навколо зацікавлені у тому, щоб транзитний вузол знаходився у спокої, у порядку. Другий наш козир – це оффшор. В Україні повинні бути дуже низькі ставки податків [2].

Для України перспективною є політика «проникаючого нейтралітету», яка полягає в тому, що ми беремо усе, що нам вигідно з будь-яких домовленостей. При цьому ми не приєднуємося не до яких жорстких союзів, щоб не грати за чужими правилами.

У світі існують тільки два суб'єкти, що є гравцями в поділі праці і капіталу. Це транснаціональні компанії і держави, зрозуміло, в тому випадку, якщо вони беруть на себе цю функцію. Держава наша ще дуже молода, не

має навичок захисту національних бізнесів-інтересів у світовому економічному просторі. Народжується нова якість цивілізації, зовсім інші швидкості розвитку, інші процеси. Йде новий етап допуску людини до інших нооферних полів знань, інформації. Ми живемо на розламі, як і все людство в цілому. І в цьому розламі народжується нова якість. Тільки для того щоб реалізувати наші можливості, Україні необхідна зміна еліт [2].

Існують певні критерії відкритості економіки. Зокрема, якщо взяти до уваги частку зовнішнього торговельного обороту (в нас вона становить понад 100% від ВВП), то українська економіка також відкрита. А український фондовий ринок сьогодні є практично закритим, і не тому, що його відкритість якимось чином обмежена, а тому, що в Україні ще не постав такий фондовий ринок, на якому б могли котуватися зарубіжні цінні папери, й, навпаки, українські цінні папери котувалися б за кордоном належним чином. Якщо ж ми розглядатимемо відповідність української економіки міжнародним правовим нормам (як то система оподаткування, система регулювання, система прозорості фінансових транзакцій і таке інше), то в цьому контексті в нас дуже мало відкритості [8].

Якщо ми подивимося на закордонні країни, то побачимо, що там держава здійснює дуже активну політику щодо підтримки своїх компаній, щодо захисту власних інвестицій, захисту інтересів своїх експортерів на зовнішніх ринках. Хрестоматійним є приклад того, як Сполучені Штати Америки вважають практично весь світ зоною своїх інтересів, і тому велика частка візитів їхніх найвищих посадових осіб присвячена захистові того чи іншого економічного гравця.

На жаль, в Україні ситуація протилежна. Візьмімо хоча б історію з арештом українського літака в Канаді. У цій ситуації через невирішеність проблем державних органів постраждала приватна компанія. Тому відкритість нам варто підвищувати, але не через підвищення відсотку експорту, а через вдосконалення його структури, через підвищення інтегрованості України у міжнародні ринки, через здійснення інвестицій назовні та через прийом зарубіжних інвестицій.

Діяльність транснаціональних компаній (далі – ТНК) може реально поживити роботу нашої економіки в разі, якщо ці зарубіжні ТНК інвестують кошти в Україну (не збувають свою продукцію, а виробляють її на території України), що веде до зростання доходів населення, яке працює на цю компанію, зростання платежів до бюджету всіх рівнів, а також сприяє розвитку підприємств, які ТНК залучають до виробництва. Держава повинна регулювати процес входження і діяльності зарубіжних інвесторів на території України. Тобто варто заохочувати їх там, де нам потрібно, ставити певні рамки, де ми бачимо, що має місце експлуатація національних природних ресурсів, проводити активну політику підтримки щодо власного бізнесу. Ми повинні розуміти потребу в наявності власного національного бізнесу, який вже буде співпрацювати із зарубіжними компаніями і від цього матиме зиск вся країна [8].

Після набуття Україною незалежності в результаті лібералізації візового та прикордонного режимів різко зросли міграційні потоки через українську територію, все більша кількість громадян України з різною метою почала виїждати за межі України, в тому числі на заробітки. Необхідно відмітити, що територію України використовують як транзитну імігрантів з країн Азії. Це створює додаткові проблеми, пов'язані, в першу чергу, з порушенням міграційного законодавства, зростанням злочинності, торгівлею людьми, наркотиками, поширенням інфекційних захворювань та ін.

Процеси політичної та економічної інтеграції можуть розвиватися лише за умови гарантованого забезпечення безпеки і стабільності. Забезпечити ж безпеку власними силами в сучасному світі вже не під силу навіть найсильнішим у військовому плані державам. А у випадку України з її геополітичною ситуацією – це просто неможливо. Сьогодні Україна має міжнародні гарантії безпеки лише політичного характеру, що були надані їй у результаті відмови від ядерної зброї. Національна безпека фактично базується на відсутності ворогів, а не на реальному оборонному потенціалі. Ураховуючи фінансові та технологічні можливості України і геополітичні реалії, така ситуація може бути принципово змінена в майбутньому лише за умови приєднання нашої держави до потужної безпекової структури.

Ернст Заграва, економіст-аналітик, автор книги «Глобалізація і нації», вважає, що Україна не включена міцно в жодну ланку міжнародних економічних зв'язків. Ті зв'язки, що є, найчастіше можуть розглядатися або як спорадичні, або як не суттєві у світовому масштабі [7]. Стосовно перспектив інтеграції України в ЄС або ЄПП дослідник вважає таке. За наявних умов входження у ЄС є проблематичним. Європейські корпорації не зацікавлені у вході на наш ринок, а отже, не здійснюють тиску на уряд. Уряди європейських держав, у свою чергу, не зацікавлені, бо бачать проблеми в пересуванні великих мас нашого населення на їхні території у випадку зняття кордонів. Незадоволення громадян цих країн міграційними процесами стає все більшою проблемою і суттєвим питанням виборів [7].

З іншого боку, правила ЄС передбачають допомогу відсталим країнам. Україна, що постала (між іншим звичайно) і на небажанні ділитися з іншими республіками, мусить розуміти, що вона тепер розраховує на місце Середньої Азії в ЄС. Але інші країни, так само, як Україна свого часу, не хочуть за свій рахунок робити чиєсь життя кращим. Таким чином, європейські уряди мають негативний вектор тиску на себе стосовно України, і він не компенсується ніяким позитивним тиском. Сумарний вектор, зрозуміло, – негативний.

Проте в інтеграції із Заходом ми – безперечно, об’єкт, у союзі зі Сходом можемо стати об’єктом, але можемо бути і суб’єктом за наших цілеспрямованих зусиль. Захід таких шансів нам не дає. Отже, якщо ми хочемо бути суб’єктом, самостійною нацією, то єдина імовірність досягнути цього – вступити в Єдиний економічний простір (далі – СЕП [1]). І лише в тому разі, якщо ми спроможемося відбудувати (чи тепер вже побудувати нові) наші національні великі корпорації. А без них вихід на західний ринок є цілковитою задачею території і її ресурсів. Наші приватні підприємства надто слабкі навіть для завоювання східного ринку, що вже казати про західний.

Наприклад, сьогоднішній економічний ріст в Україні забезпечується завдяки зовнішнім кон’юнктурним факторам і трендам, що складаються на світових і макрорегіональних ринках. Економічний ріст в Україні експортно орієнтований (від 7 до 14% зростання промислового виробництва забезпечується в основному за рахунок зовнішніх ринків). З іншого боку, залученість українського виробництва і фінансових потоків у глобальну фінансову карту приводить до того, що цей економічний ріст не відчувається населенням, і до того, що результатами промислового виробництва користується лише незначний, глобалізований прошарок української еліти (тобто так називані олігархи) [5].

У зв’язку із цим українська економіка, як і наш соціум, стала фактично бісекторальною. Одні сектори економіки (енергетика, металургія) замкнуті на зовнішні ринки і фінансові потоки, динаміка яких визначається за межами України. Ці сектори і знімають ренту з конвертації українського природного і промислового ресурсів на глобальний ринок. Водночас залишаються економічні сектори, замкнуті в національному просторі, що не одержують зовнішніх імпульсів росту.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Україні (принаймні, поки) не під силу стати економічним гігантом і сформувати своє гравітаційне економічне поле, як це зробили США, Євросоюз, Китай. Тому для нас важливо завжди чітко оптимізувати національні і глобальні задачі, інтеграційні і протекційні міри економічної політики, співвідношення екзогенних (зовнішніх) і ендемогенних (внутрішніх) ритмів економічного розвитку. Якщо перевести ці міркування у практичну площину, то, по-перше, нам не слід прив’язуватися до якого-небудь центра політичного тяжіння. Потрібно інтегруватися всюди, де тільки можливо, і з ким тільки можливо, тобто працювати на багатьох інтеграційних площадках, тим самим зберігаючи себе від неоколоніалістської економічної залежності, на яку сьогодні приречене слабка держава. По-друге, нам необхідно взаємодіяти з іншими сильними державами і наддержавними об’єднаннями, проникати куди можна, і скрізь – де потрібно. І по-третє, Україна повинна брати участь не в закритих блоках, а віддавати перевагу відкритій регіональній інтеграції. До закритих блоків відносяться і ЄС, і СЕП, що припускають внутрішні переваги для своїх повноправних членів. Євроінтеграційна ідея для України багато в чому носила характер загальнонаціональної онтології, на базі якої оформлялася національна ідея, що дає можливість країні формувати внутрішню ідентичність. І це завдання уже виконане. Сьогодні проблема Євроінтеграції переводиться з ідеологічного стану в більш практичний.

Список використаних джерел:

1. Бень Я.О. Євроатлантична інтеграція України: від хартії про особливе партнерство до основного закону держави. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 8. С. 141–146.
2. Богословская И. Глобализация для Украины: проникающий нейтралитет и смена элит. URL : http://dialogs.org.ua/dialog.php?id=10&op_id=268#268.
3. Гринспен А. Реальные границы процессов глобализации. URL : <http://www.inosmi.ru/translation/209876.html>.
4. Демчишак Р.Б. Євроатлантична інтеграція крізь призму зовнішньополітичних пріоритетів країн південного Кавказу: Азербайджану, Вірменії та Грузії. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія : Історія. Політологія*. 2019. Вип.24. С. 245–252.
5. Жаліло Я.А. Теорія та практика формування ефективної економічної стратегії держави: монографія. Київ : НІСД, 2009. 336 с.
6. Заграва Е. Україні потрібно знайти нове, виключно свій шлях. URL : <http://dialogs.org.ua/uk/print/opinion/290>.
7. Кудряченко А.І. Євроатлантична інтеграція Україна як цивілізаційний табір. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2008. Вип. 38. С. 166–178.
8. Пасхавер А. Борьба за статус. URL : <http://dialogs.org.ua/ru/print/opinion/249>.

References:

1. Ben Ya. O. (2019). “Yevroatlantychna intehratsiia Ukrainy: vid khartii pro osoblyve partnerstvo do osnovnoho zakonu derzhavy” [“Euro-Atlantic Integration of Ukraine: From the Charter on Special Partnership to the Basic Law of the State”], journal *Investytsii: praktyka ta dosvid* [Investment: practice and experience], vol. 8, pp. 141-146 [Ukraine].
2. Bogoslovskaja I. (2003). Globalizacija dlja Ukrainy: pronikajushhij nejtralitet i smena elit [Globalization for Ukraine: penetrating neutrality and changing elites], site “Dialogs”. URL : http://dialogs.org.ua/dialog.php?id=10&op_id=268#268 [Russia].

3. Grinspien A. (2003). Real'nye granicy processov globalizacii [The real boundaries of globalization processes], URL: <http://www.inosmi.ru/translation/209876.html> [Russia].

4. Demchyshak R. B. (2019). “Yevroatlantična intehratsiia kriz pryzmu zovnishnopolitychnykh priorytetiv krain pivdennoho Kavkazu: Azerbaidzhanu, Virmenii ta Hruzii” [“Euro-Atlantic integration through the prism of the foreign policy priorities of the countries of the South Caucasus: Azerbaijan, Armenia and Georgia”], journal *Visnyk Mariupolskoho derzhavnoho universytetu. Seriya: Istorii. Politolohiia* [Bulletin of Mariupol State University. Series: History. Politology], vol. 24, pp. 245-252 [Ukraine].

5. Zhalilo Ya. A. (2009). *Teoriia ta praktyka formuvannia efektyvnoi ekonomichnoi stratehii derzhavy* [Theory and practice of forming an effective economic strategy of the state], Monograph, NISD, Kiev, 336 p. [Ukraine].

6. Zagrava E. (2005). Ukraine needs to find a new one, exclusively its way [Ukraine needs to find a new one, its own way], URL: <http://dialogs.org.ua/uk/print/opinion/290> (related to 06 April 2020) [Ukraine].

7. Kudriachenko A. I. (2008). “Yevroatlantična intehratsiia Ukraina yak tsyvilizatsiinyi tabir” [Euro-Atlantic integration Ukraine as a civilization camp]. *Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy* [Scientific Notes of the Institute of Political and Ethnic Studies I. F. Kuras, NAS of Ukraine], vol. 38, pp. 166-178 [Ukraine].

8. Pashaver A. (2003). Bor'ba za status [The struggle for status], site “Dialogs”. URL: <http://dialogs.org.ua/ru/print/opinion/249> (related to 07 April 2020) [Russia].